

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennytte forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

S.

Petragtninger

saavel over Underviisningsvæsenet i Almindelighed,
som det lærde Skolevæsen i Særdeleshed.

Endbydelsesskrift

t i t

Reformationsfesten den 31 Octbr. 1836

ved Nyborg lærde Skole

af

M. O. Bjørn,
Dr. phil. og Recter.

Statens pædagogiske Studiesamling
København V.

Trykt hos G. Hempel i Odense.

Næstesættende Ettersom
Publiseret

Den Gjenstand, som i de senere Aar har sysselsat baade Indviede og Uindviede, er Underviisningsvæsenet. Man vil nu have Folk inddeelte efter Aandsdannelsen i 3 Klasser, nemlig i Lærde. Oplyste (Dannede) og Almoe, ret ligesom Lærde Folk ikke vare oplyste eller dannede, eg derfor vil man have Skoler for Lærde, for Oplyste og for Almuen, fordi, siger man, der ere Kundskaber, den Lærde behøver, som den Oplyste ikke behøver, og omvendt. Det synes mig, at der er noget ulogigt i en saadan Inddeling; men dersom nogen inddeelte Folk i Oplyste, Halvoplyste og Almoe, da vilde man vist, og det med Rette, blive meget fortornet. Fra en anden Side betragtet, vil man have Folk inddeelte i praktisk Duelige og praktisk Uduelige, og troer, at dette beroer paa Underviisningsgjenstandene, uden at betænke, at det praktiske Talent er noget Medfødt, der ved Kundskaber og Øvelse kan uddannes. Med Hensyn hertil vil man nu have Skoler, hvor Ynglingen skal, selv invita Minerva, dannes til praktisk Duelige, og andre, hvor de ikke dannes dertil, o: Skoler, hvor der leres blot det, som i Livet er anvendeligt, og andre, hvor man ogsaa lerer det, der kaldes i Livet uanvendeligt o: de døde Sprog. Her faae vi da Realskoler og Lærde Skoler, og ere saaledes komme paa det Standpunkt, Nutiden fordrer, og al vor aandelige Trang er derved afhjulpen, siger man; thi man kan strax se paa en Dreng, hvad Skole han bor

sættes i; jeg kan tenke mig, at man vel ikke behøver at twivle paa, at den muntre livlige Dreng med de blaue
 Dine skal i Realskolen; den stille rolige med de dybtlig-
 gende Dine skal i den lærde Skole; saaledes bliver hin
 dannet for dette Liv; denne for et høiere Liv, og paa
 den Maade er strax fra Barndommen Drengens Livs-
 bane bestemt; men vel ikke synderlig rigtigere, end naar,
 som i Fordumsdage, een sik Portepæn paa Buggen; ret
 ligesom man af en Klump Leer kunde faae, hvad man
 vilde, og det kom blot an paa, om man leverede den til
 en Pottemager, til en Fajance- eller til en Porcellains-
 Fabrik.

Wistnu er det ikke uden Grund, siges der, at man
 synes at savne et Mellemled imellem vores lærde Skoler
 og Almoe-Skoler, og troer, at ligesaavel som Staten
 drager Omsorg for de Lærdes og Almuenes Dannelse,
 ber den og sørge for deres Dannelse, hvilke hverken be-
 stemmes til den saakaldte lærde Stand, eller Forceldrene
 ønske at blive staende paa samme Trin, som Almuen.
 Men mou dette Savn er virkelig eller tilsyneladende? Kunde man ikke rigtigere sige: Man savner et Mellem-
 led imellem vores Lærde og Almuen, eller, med andre
 Ord, den Deel af Nationen, der ikke har faaet en lærde
 Dannelse, og dog ikke hører til Almuen, staar paa et
 for lavt Trin af aandelig Udvikling. Hertil søger man
 nu Grunden i Manglen af egne Dannelsesanstalter, og
 troer ikke, at Fejlen ligesaavel kunde ligge i, at de be-
 staaende ikke rigtig benyttes, hvilket viist hos mange
 hidrører fra en uriktig Anstuelse saavel af Undervis-
 ningens Hensigt i Almindelighed, som af de bestaaende
 Indretninger i Sæerdeleshed. Mon det ikke var lige
 saa rigtigt, kuns at have 2 Slags Skoler, Almuestskoler
 og høiere Dannelsesanstalter? i disse sidste indsattes da
 de Hugslinger, som bestemtes til en høiere Dannelse, og

undervistes deri eens til en vis Alder eller, rettere sagt, til en vis Aandsmodenhed, f. Ex. til det 15de à 16de Åar, for hvilke da Skolen deelte sig i 2 Hovedafdelinger eller Klasser, nemlig den, hvori de gamle Sprog dreves sterkere, og den, hvori de nyere Sprog, Matematik og Naturvidenskaberne fornemlig bleve dyrkede. Fra hin dimitteredes til Universitetet, fra denne til den polytechniske Læreanstalt eller til den militaire Hojskole. At disse hoiere Dannelsesanstalter da maatte indrettes efter Tidens Forderinger, og være Skoler for almindelig Dannelse, er en Selvfolge.

Man har vel allerede for Icenge siden hyldet noget af dette Princip, ved at lade de lærde Skoler ogsaa staae aabne for Iffestuderende; men man har ikke fundt sig dermed tilfreds. Dertil kunde nu være adskillige Grunde, saasom: at disse Iffestuderende ere maa-
stee ofte blevne betragtede som Hospitantere; at man i Tiden ikke kom til at staae til Regnskab for dem; at det funs var de saakaldte Bisag, hvori de deltogte; at de ikke havde noget fast Maal for Die; at de løb for tidlig af Skolen, o. s. v. o. s. v. — Det har vel ogsaa undertiden været Tilfældet, at mange Lærere, især af den celdre Skole, der betragte de gamle Sprog som det eneste rigtige Dannelsesmiddel, have med et Slags Uvil-
lie, eller, ifald en mildere Karakteer har været fremhers-
kende, med en medlidende Deeltagelse seet paa disse, som de troede, til Halvdannelsel bestemte Subjecter. —
Raar nu hertil sies, at mange Forældre see ikke saa meget paa den formelle, som paa den materielle Nytte af Underviisningen, og ville have, at deres Barn funs skulle lære det, som de i deres tilkommende Liv kunne have nogen Nytte af, hvortil de regne det, man i vores lærde Skoler saa urigtigen har hidtil betragtet som Bisag, og deraf, desværre! ere blevne lidt stedmoderlig behand-

lede; saa er det ikke at undres over, at voere lærde Skoler have været saa lidet besøgte af Ifkfstuderende. Den formelle Nytte af Underviisningen i de gamle Sprog tages ikke i Betragtning, ligesaalidet som den materielle, og endnu mindre den Omstændighed, at jo flere Sprog man lærer, desto lettere bliver bestandig ethvert folgende, især naar de ere beslægtede. Det forekommer mig derfor urigtigt, at ansee for spildt den Tid, som anvendes paa de gamle Sprog, naar den ikke er saa stor, at den berører andre nødvendige Fag den tilbørslige Tid. Det er desuden først i de senere Decennier, at Trangen til aandelig Dannelse hos dem, der hverken høre til Almuen eller til de Lærde, mere og mere er begyndt at føles, og i det allersidste er fordret med lydelig Stemme. Men man vogte sig vel for at gjøre overdrevne Fordringer saavel til Staten som til Skolerne. Naar Forordne forud bestemme deres Born til den eller den Stand, saa ville de have en Skole, hvori deres Born undervises især i det, som de ansee for gavnligt for deres tilkommende Bestemmelse; man maatte da have ligesaa mange Slags Skoler, som der ere forskjellige Fag, hvori Mensnesket kan indtræde i Livet; men saadant lader sig vanskeligt udføre, og mindst i smaa Byer. Ligesaa ubillig er man ofte i sine Fordringer til Skolen; man vil have, at den Ifkfstuderende skal i en Alder af 14, 15, høist 16 Åar have udlært; men man betunker ikke, at han maaesse endnu ikke ret har fordojet det Lærte. Hvad Mavesaften er for Legemet, det er Eftertanke for Gjelen; men denne folger sjeldent med den Alder. Ynglingen, som fortidlig forlader Skolen, kan ikke gaae frem paa egen Haand, han maa dersor gaae tilbage; thi i Videnskabens og Konstens Rige er ingen Stilstand. Af det Lærte blive efter nogen Tids Forlob kunst svage Reminiscenser tilbage, og den materielle Nytte, som man

saa meget har tragtet efter, gaaer næsten ganske tabt; den formelle Nytte derimod, som saa lidet tages i Betragtning, staer ene tilbage. — Hvis er nu Skylden? Jeg skulde kjende saare lidet til Forældre, naar jeg ikke turde paastaae, at Svaret vil blive: Skolens.

Om Skolernes Bestemmelse.

Ligesom man ofte feiler i Henseende til de Fordringer, der gjores til Skolerne, ligesaa feiler man ikke sjeldnen i Henseende til Skolernes egentlige Bestemmelse, idet man vil, at Ynglinger der fra den tidlige Alder skulle dannes overeensstemmende med en valgt tilkommende Virkefreds, den man alt for tidlig har fastsat; istedetfor at man burde betragte dem som Anstalter for almindelig Dannelsse, hvorfra der i en sildigere Tid kunde gaaes ud til forskjellige Sider, efterat Ynglingen tilstrekkelig var prøvet, og det, hvortil han især havde Anlæg og ei Ulyst (Lyft tor jeg ei sige; thi den maa ledes af Forældrene, da samme i den Alder ofte grunder sig paa smaalige Hensyn) var lagt for en Dag. — At samle og ordne er, hvad Kundskaber angaae, Skolernes egentlige Bestemmelse; men en Samling uden Orden er en god Skat, der vel kan falde i Øine, og hvorover den Uvidende ofte studser; dens Besiddler derimod baader den kuns lidet. Derfor maa den formelle Nytte af Undervisningen aldrig staae i Skyggen af den materielle, sjovndt denne sidste ansees af Mange for Hovedsagen, og da den lettere falder i Øine, og lader sig ved en Enorm lettere undersøge, saa er man saa saare tilbørlig til, derefter at bedomme en Skoles Værd, og heri gjor man dog lidet bedre, end naar man i det daglige Liv bedommer Manden efter Kjolen. At dette imidlertid skeer ikke blot af udannede, men selv af dannede Mænd, see

vi et Exempel paa, naar man sætter de lærde Skolers Rangorden efter de Karakterer, som deres Dimissi have erholdt ved Examen Artium. At denne Examen dog funs for en stor Deel kan tjene til, nogenlunde at bedomme den Masse af Kunstdabrer, som Dimisserne have i Skolen samlet, og ingenlunde kan afgive noget fyldest gjorende Bewiis for, at de intellektuelle, langt mindre at de moralste Evner ere tilbørligen udviklede, ligesaalidet som for at Disciplene i Skolen ere vænede til Orden, Sædelighed og punktlig Oplyselse af deres Pligter, vil enhver Fordomsfri let kunne indse. Over den formelle Dannelse vilde det desuden være vanskeligt for en fremmed Examinerator, at anstille nogen Prove, da det forudsætter Kunstdab til Examinandens Naturansæg og dens gradvise Udvikling, hvilken funs den kan have, som bestandig har fulgt Udviklingen i sin Gang. Var Skolernes eneste Bestemmelse, at bibringe deres Disciple en vis Masse af Kunstdabrer, da kunde en Examen afgive en nogenlunde Maalestok for en Skoles Verdi, og den Skole blev da den bedste, hvor Massen af det Lært var størst; men dette er den ingenlunde; en harmonisk og alsidig Udvikling af Sjæleværne ligger ligesaameget, om ei mere, i Skoleundervisningens Hensigt, som Massen af Kunstdabrer; disse maae derfor gaae broderligent Haand i Haand med hinanden. Den Skolslærer, som ei har, især i de nedre Klasser, dette for Die, begaaer den store Fejl, blot at arbeide for, at bringe sine Disciple til at staae sig godt ved en Examen. Dog denne Fejl falder ikke tilbage paa Læreren alene; den ørlige og upartiske Dommer vil dele den i 3 lige Parter, hvorfaf den første tilkommer Disciplenes Forældre, der for det meste funs sætte Præis paa, hvad deres Born lære; den anden Skolens Foresatte, der bedomme Lærerne efter Udsaldet af Examen; og den tredie Læreren selv, der

af udvortes Hensyn lader sig afdrage fra, noigagtig at opfylde sin Pligt o: ingenfinde at tage Skolens Bestemmelse af Sigte, men stedse at lade Sjæleevnernes harmoniske Udvikling gaae ved Siden af Kundskabernes Erhvervelse.

Det kan vel neppe være nogen Twivl underkastet, at de Fleste ansee Sjæleevnernes tilborlige Udvikling, Ordentlighed, Sædelighed og varm Pligtfoelse for at være ligesaa uskatteerlige Goder, som en Masse af Kundskaber; men mange feile, naar de troe, at Sjæleevnernes tilborlige Udvikling er uadskillelig fra Massen af Kundskaber. De glemme den gamle Sentens: et er at være Ierd, et andet viis og klog. At have Iest meget, er ikke altid Beviis paa stor Forstand; men ved at tænke meget over det, man læser, bringes man til, at kunne tænke end mere, og naer endelig derved dette Maal. At man anseer Kundskabers Erhvervelse og Sjæleevnernes Udvikling som uadskillelige, er vist fordi huin er Midlet, hvorved denne opnaaes; men, naar Midlet ikke anvendes paa rette Maade, opnaaes ikke Udviklingen i tilborlig Grad.

Betrugter man fremdeles de lærde Skoler med Hensyn til de Besogende, da er deres Bestemmelse ingenlunde, ligesaalidt som Universiteternes, at danne Lærde af Profession. De Fleste, som besøge Skoler og Universiteter, blive Forretningsmænd, hvis Syssler ofte blive af ganske forskjellig Natur. Disse Institutioner ere dersor egentlig kuns Veiledere for vordende Videnskabsmænd, og ved dem skal blot lægges den Grundvold, hvorpaas der siden med egne Kræfter kan bygges videre frem, i hvad Retning det skal være. Der var en Tid, da Universiteternes og de lærde Skolers Bestemmelse næsten ene var, at danne geistlige Lærere; siden blev Maalet udvidet til en stor Deel af Embedsmændene

uden for den geistlige Stand, og mi synes deres Maal, efter Nutidens Fordringer, at burde udvides endnu mere, efterdi Tiden krever ikke blot hos Statens Embedsmænd, men ogsaa hos andre, mere udbredte Kundskaber og mere Aandsdannelse; ja det er med hoi Rost, at den nærværende Slægt forlanger denne Udbidelse, og, hvis den ikke tilstaaes, da et Schisma i Skolerne. Andre gaae endog videre i deres Fordringer, og det vel heller ikke uden Grund, idet de ville have en anden Grændselinie trukken imellem Universiteter og Skoler, ved at henvisse til disse al den egentlig forberedende og almindelig dannende Deel af Underviisningen, og kuns lade den specielle Dannelses erhverves ved Universitetet.

Men at Skolerne kunne være i Stand til, at opfylde deres egentlige Bestemmelse, beroer meget saavel paa Underviisningsgjenstandene, som paa Underviisningsmethoden, og denne sidste igien frem for alt paa Lærernes Duelighed.

Om Underviisningsgjenstandene.

Min Farve er hverken Humanisternes eller Realisternes; hverken deres, der blot raabe paa et høiere Maal, eller deres, der blot vil have det praktisk nyttige for Dine; men jeg søger til deres Fane, som hylde le juste milieu, og ønske, at en hellig Alliance maa blive sluttet imellem Humaniora og Realia, imellem det høiere Maal og det lavere, sluttende i Analogie af Horats's Ord: omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci. Det er desuden et bekjendt Ordsprog: Sandheden ligger immer i Midten, hvorfor ogsaa Middelveien sit Navn af den gyldne.

Underviisningsgjenstandene i Skolerne ere Sprog, Bokstaver og Konster. Skal Sjeleevnerne harmonist

og alsidig udvikles, bor disse staae ved Siden af hver andre; den ene ikke underordnes den anden; Fagene ikke deles i vigtige og mindre vigtige, i Hovedfag og Bisfag. Jeg mener ikke herved, at alle Fag skulle have ligemange Underviisningstimer; men at der bor lægges lige Vægt paa, at de alle læres lige grundig. En Alf-vigelse herfra vil let lede til eensidig Dannelse, efterdi det ene Fag udvikler Sjæleevnerne meest i een Retning, det andet i en anden. Naar Humanisterne ansee de gamle Sprog, fordi de ere døde Sprog, som det fortrinligste, eller, som nogle ville, for det eneste fortrinlige Dannelsesmiddel; da ere de, efter min Overbeviisning, blevne os tilstrækkeligt Beviis skyldige. Erfaringen kan man ikke beraabe sig paa; thi man kan ikke sige, hvorledes den, der meest har saaet sin Dannelse ved de gamle Sprog, vilde være bleven, om han havde erholdt samme paa en anden Maade; derimod kan jeg anføre en Erfaring, som beviser det Modsatte, idet jeg spørger: hvorledes opnaaede da de Gamle selv, for hvem disse Sprog vare Modersmaal, dette Fortrin, at de blev i Stand til at efterlade os, som man siger, „evige Mysterverker?“ mon ikke ved at tænke snarere over Materien, end over Indskædningen? Tor man vel paastaae, „at Grækerne studerede Homer kritisk og grammatisk?“ og isald saa var, hvorledes blev da Homer et sligt Mysterwerk? Nei Grækerne tænkte mere, end de læste; vi læse mere, end vi tænke. Hines Underviisning var ikke som vores ved Sproget, ved Boger; men ved Samtaler, ved Omgang, ved indhentede Erfaringer. Herodot reiste, ikke for i forskjellige Steders Bibliotheker at soge videnskabelige Skatte; men for at lære at kjende de gennemrejste Lande, deres Beboere, og deres Naturskatte; vi lære dem mere at kjende af Boger. Vi se dersor ogsaa, at Herodot i sin Fortelling lægger megen

Bægt paa, og skjerner imellem, hvad han selv har seet, og hvad han har hørt af andre. — Erfaring, i vores oplyste Tider saa lidet agtet, i gamle Dage saa hoit lovpriist, findes ikke i Boger alene; ikke ved Læsen, men ved Lænken og Handlen; ikke i saa Alar, men i en Række af Alar. Dersom havde Grækerne og Romerne Wrefrygt for Mandoms- og Oldings-Alderens. Den Yngere reiste sig, og veg med Wrbodighed tilbage for den Eldre; og denne Aaland gaaer saa mægtig igjennem alle deres Skrifter. Naar nu Humanisterne paastaae, „at de Gamles Aaland indpreger sig saa kraftig i de Unge Sjele;“ da spørger jeg, om ogsaa Erfaringen viser, at det er Tilfældet med denne Aaland? Mon det ikke snarere er en gammel Fordom, udelukkende at tillægge de gamle Sprog et sligt Fortrin, til at udvikle Sjelevnerne; et Fortrin, som Humanisterne, ved igjennem Alarhundreder at have forsøgt samme, troe at have Hævd paa, og som de nu af alle Krestter fregte for at forsvare, ligesom saamange i Staterne føge at fægte for deres kuns ved Hævd hjemlede Forrettigheder, dem Tiden dog, naar de blot stotte sig paa Fordomme, og ikke paa en naturlig Grund, vil berove dem. — En besynderlig Tanke er det ogsaa, at der i de gamle Sprog skulde ligge ligesom en magisk Kraft, til at udvikle Sjelevnerne, den man ingensteds kunde finde i noget andet Sprog eller i nogen Videnskab. Mon ikke ethvert andet Sprog, naar det dyrkedes med samme Roagtighed, vilde dertil være ligesaa tjenligt. I Anledning af den Ytring af 2 duelige Skolemænd: „saalenge intet andet Dannelsesmiddel ved Erfaring er befundet at være hensigtsmessigere, saaer man at lade de gamle Sprog staae ved deres Verdi,“ vil jeg blot spørge: har man i de sidste Decennier, da flere Fag ere blevne optagne i Undervisningen, og de gamle Sprog altsaa ikke, som

lengere tilbage, blevne næsten ene dyrkede, nærfet, at Sjæleevnerne hos den nervcrende Slægt ere mindre udviklede, end hos den ældre Slægt, og den aandelige Færdighed saaledes at være gaaet et Skridt tilbage? eller ere Nutidens Mennesker ligesaa dybtænkende, som Fortidens? Troer man, at disse tilkomne Fag aldeles ikke have bidraget til Sjæleevnernes Udvikling, men blot tjet til at bibringe en Masse af Kunstdababer? For ikke ydmygende at besvare det første Spørgsmål bekræftende, vil man vel tage sin Tilflugt til en forbedret Undervisningsmethode, som har maattet raade Bod paa dette. Men hvad vil man da sige om alle dem, der ikke have lært Latin og Græsk? ere deres Sjæleevner aldeles ikke uddannede ved Undersøsning? Lærer ikke den paaberaabte Erfaring, at der blandt de saa kaldte Ustuderede findes tænkende Mænd, ikke at tale om Kvinder? Her vil man vel for Consequencens Skyld svare: der vilde blevet noget større af dem, om de havde lært Latin og Græsk. Maaskee, svarer jeg, maaskee ogsaa ikke; thi derom melder Erfaringen intet, og vil aldrig komme til at melde noget.

At de gamle Sprog ere, ligesom ogsaa andre Sprog, et ypperligt Dannelsesmiddel, nægter jeg ingenlunde; men de ere ikke det eneste ypperlige; ene ere de ikke tilstrækkelige til en alsidig Dannelse; Videnskaberne og Konsterne bor staae ved Siden af Sprøgene, og indtage en passende Plads; men ikke en underordnet Stilling; de bidrage deres Skjærv til Sjæleevnernes alsidige Udvikling ligesaavel som Sprøgene, og yde langt større Udbytte for Livet. De saalenge miskjendte og tilsiidesatte Naturvidenskaber afgive hertil, naar de foredrages, som de bor, et ypperligt; men ikke det eneste ypperlige Middel. „Næst efter den stadige og naturlige Udvikling, som Naturvidenskaberne give Hukommel-

sen, og som er saameget mere passende, som denne underordnede Evne netop i Drenges- og Ynglings-Alderen er mest modtagelig og expansiv, frembyde de en uendelig, og i Dmfang ham i Sverhed gradvis tiltagende Anledning til Forstandens Øvelse og Rectification, om jeg saa maa sige. Alle Forstandens elementære Functioner, som at finde Forstiel og Lighed, at underordne og overordne, at fastsætte Begrebet, at fatte den organiske Overgang imellem Formerne som imellem Begreberne, o. s. v. o. s. v. have i Naturvidenskaberne, tildeels især i Naturhistorien, den bequemmeste og mindst udmattende Anledning, til at træde i Virksomhed, og de løffes ligesom til et muntret, forfriskende Spil, ved at tumle Naturlegemerne imellem hverandre, hvilket ogsaa styrker mangfoldigt. De mere enkelte Fordele af denne Art, f. Ex. Øvelse i at fatte sig fort, i at udtrykke sig skarpt o. s. v., maae her forbrigges. Den ganske overordentlige Nytte, som det vorne Menneske har af Naturvidenskaberne, er saa umiddelbar indlysende og saa bekjendt, og Manglen af denne Kunstdab saa ofte af den Enkelte følt og beklaget, *) at Naturvidenskaberne Fortronlighed i saa Henseende her blot behover at paapeges.“ Det kunde være muligt, at nogen af de Boglerde kjendte denne min Anbefalingsstrivelse for Naturvidenskaberne, og altsaa vilde bestyldte mig for et Plagiat; jeg vil dersor hellere, end at udsætte mig for en slig Bestyldning, aabenhjertig tilstaae, at jeg har udskrevet den verbotenus af Prof. P. Hjorts Program

*) Med egen Erfaring kan jeg betræfte dette, da nylig een af mine Fjordums Disciple beklagede, at han i sin Skoletid, ikke ret havde lært Begyndelsesgrundene til Botaniken, fordi det blev betragtet som en Visag, og ikke fordredes ved Examens Atrium.

for 1829 Pag. 27 blot med den lille Forandring, at jeg har sat Ordet Naturvidenskaber istedetfor Sprog. Min Hensigt har blot været at vise, at det Beviis, man troer at fore for Sprogstudiers Fortrinlighed, lader sig ligesaagodt fore for andre Fag, og er altsaa intet Beviis. Herved har jeg altsaa bestyrket min ovenfor Pag. 11 anførte Sætning, at Philologerne ere blevne os et tilstrækkeligt Beviis skyldige. De Herrer Philologer og andre maae tilgive, at jeg, som i en Række af Aar har bestjærtiget mig med mathematiske Beviser, er lidt stræng i min Fordring til et Beviis, og ikke anseer det for Beviis, som mange andre lade gælde deraf, og mindst saadanne: det er almindelig antaget, enhver indseer, Erfaringen viser. Det samme lader sig sige om en Fordom, en Indbildung. Det er almindelig antaget, at Jorden beveger sig; men det var ogsaa engang almindelig antaget, at den stod stille.

Endnu en Fordeel, som Undervisning i Naturvidenskaberne forstår, er et Blik paa alt, hvad der daglig møder. Den Naturkyndige gaaer ikke som Philologen alt forbi, uden at bemærke det, fordi han ikke som denne er vant til at hente sine Kundskaber af Bøger alene. Den Naturkyndige bliver altsaa lettere, hvad man falder en praktisk duelig Mand, et Maal, som ikke bør være uændset ved Skoleundervisningen.

Det har ingenlunde været min Hensigt, at bestride de gamle Sprogs Nyte eller Nodvendighed ved Undervisningen, kuns deres Enevælde og Supremacie bestriider jeg; kuns den til Smaaligheder gaaende Undervisning bestriider jeg. Disse Sprog ere nu engang saa indflette i vor Litteratur, at ethvert Menneske, der gør Fordring, jeg vil ikke sige paa Lærdom, men paa udbredt Dannelsse, vil ofte føle Savnet deraf, naar han ikke har været saa heldig, i sin Ungdom at lære

samme. De ere derfor ikke blot nyttige, men endog-
saa nødvendige Underviisningsfag, og det ikke blot i
formel, men ogsaa i materiel Henseende som et Middel
til Kundskabers Erhvervelse; da i de gamle Sprog ere
forsatte og endnu forfattes Værker, hvorfra den efter
Kundskaber tragtende Mand kunde ønske at ose; da
Europas Lærde og Forfattere ofte i deres Skrifter bru-
ge Udtryk, som den med disse Sprog Ubekjendte ikke
fuldelig kan fatte, og som ikke selv den strængeste Pu-
risme nogensinde vil være i Stand til at banlyse. Jeg
vil blot her nævne de mange grammatiske og andre
videnskabelige Konstord, hvilke ikke saa fuldelig funne
fattes af den, der ei kender disse Sprog; og dog er
det vist i hoi Grad stadeligt, at vennen Ungdommen til
at bruge Ord, hvorom den intet tydeligt Begreb kan
gjøre sig; det baner Veien for en Overfladiskhed, hvor-
imod der af al Magt bør arbeides. Og nu Rettskriv-
ningen, naar man ikke kender Ordenes Etymologie,
hvorsledes vil det da gaae med den?

Bed Bestemmelsen af Underviisningsgjenstandene
i Skolerne var det onskeligt, at man stedse veiede den
formelle og materielle Nytte mod hinanden, og ikke lod
sig noie med, at betragte slige Gjenstande blot fra een
Side; at man stedse havde for Øje den Verelsvirking,
de udøve paa hverandre. Alle Videnskaber og Sprog
grike mægtigen ind i hverandre og befordre hverandre.
Man har saa ofte og høit raabt paa et høiere Maal,
et Liv for Evigheden, og glemt, at man nærmest sig
det høiere Maal, ved at gaae frem mod det lavere;
eller er maastee nogen af den Tanke, at den, der er
duelig dannet for denne Verden, er det derfor mindre
for hin; at den praktisk duelige Mand skulde ved sine
Kundskabers Anvendelse nedværdiges til Maskine. Vi-
denskabernes Anvendelse paa det daglige Liv lader sig

meget godt stette i Forbindelse med det Grundige og strengt Videnskabelige. Det er en forældet Tanke, der, som saa mange andre urimelige Fordomme, har vedligeholdt sig igennem Seeler, at Videnskaberne tabe i Verdighed, ved, som man siger, at nedlade sig til det daglige Liv. Guldet, siger en gammel Forsatter, har intet Verd uden det samme faaer ved en fornuftig Brug. Ere de Kunstdab, Yuglingen erhverver sig, betroede blot til hans Hukommelse, eller ere de gjorte til hans Eiendom, naar han har Færdighed, i at anvende dem? Hvor opnaaes selv den formelle Nytte af Undervisningen bedre, end ved idelig at anvende det Ecerte, idelig at sammenligne og adskille. Kuns hvor Theorie og Praxis gaae Haand i Haand med hinanden, undgaaes Især Pedanterie, der ikke sjeldan har Mangel af Erfaring, Menneskekundskab og Verdenskundskab i sit Folge. At en Undervurdering af Kundskab om Naturen endnu ikke er sjeldan i vore Dage, har jeg havt mange Exempler paa; det er blot nogle Maaneder siden, at jeg kom til at tale med en Mand om, at der ved Juulskov var en Bafke, hvori faudtes en utallig Mengde Been af et lidet Pattedyr, og at der i min Have var et Lag af Koraller. Manden, sem er af en gammel Philologs Skole, spurgte: til hvad Nytte kan det nu være, at see det? hvortil jeg svarede: omtrent til samme Nytte, som at see en Leerpotte opgravet i Herculanium; dette afgiver et Bidrag til Kundskab om Romernes, huint om Guds Husholdning.

Naar man i Bestemmelsen af Undervisningsgjæstandene gaaer ud fra den Forudsætning, at den Studerende behover Kundskaber, som den Ikkestuderende kan undvære; da troer jeg, at denne Sætning kunde behove nogen Indskrænkning, ved at tilfoje: men som dog vilde være ham til Gavn, om han havde dem. At

vende denne Forudsætning om, og sige: at den Ikke-studerende behøver Kunstdabber, som den Studerende kan undvære, er vist ganske urigtigt, i det mindste naar man bliver indenfor Skolernes Grændser, eller inden for den Pag. 5 anførte Delingsgrændse. Ikke i Fagene, men kun i, hvorvidt der i hvert Fag skal til-sidst gaaes, er denne Undervisning forskjellig. Den Yngling, som tænker engang at gaae frem paa den vi-denstabelige Bane, behøver altsaa de gamle Sprog i en storre Udstrekning end den Ikkestudende; ikke fordi de ere mere skikke end andre Sprog, til at uddanne Sjæleevnerne; men fordi de nu engang ere saaledes indflette i den europæiske Litteratur, at de for ham ikke kunne undværes. Jeg tilstaaer dem altsaa kuns samme formelle Nutte, som enhver anden Undervisningsgjenstand, idet jeg troer, at denne mere beroer paa Undervisningsmethoden end paa Gjenstanden. Spørgsmaalet bliver da nu, hvorvidt Skolerne, der kuns bør betragtes som Forberedelsesanstalter til en videre Uddannelse, bør bringe det. Efter min Over-bevisning burde Maalet være for Latin det samme som for de levende Sprog, nemlig: uden synderlig Anstod at kunne læse og forståae en Forfatter, der ikke forudsætter andre Ynglingen ubekjendte Kunstdabber, og no-genlunde at kunne udtrykke sig skriftlig og mundtlig deri, fra hvilket sidste de Ikkestudende dog maatte fritages, hvad Latin angaaer. For Græsk derimod læsning alene. Den latiniske Stil altsaa, med den Strenghed, den nu fordres, bør kuns forlanges af dem, som siden efter fuldendt Skolegang gjøre de gamle Sprog til Hovedfag. Man kan vel heller ikke tænke sig noget Tilfælde, hvor Fordom har en saa overdreven Indsydelse, som naar et ungts Menneske rejceres for Sprogfejl i en latin Stil, da selv vere bedste For-

fattere ofte begaae de samme Feil i deres Modersmaal. Skriver nogen: Bogen er fundet, da overseer man det, eller i det høieste anseer det for en Uagtsomhed, men Meningen forstaaes dog; skriver derimod nogen liber est inventum, da striges: Kors! Jeg indseer vel, at det brugte Udttryk: nogenlunde at kunne udtrykke sig skriftlig og mundtlig, er ubestemt, og vil beroe meget paa enhvers individuelle Anskuelse; men det bliver nok vankeligt, at trække en sharp og noigagtig Grændselinie. Hovedsagen er, at man kuns maa betragte vore lærde Skoler som Forberedelsesanstalter, hvorfra der deels arbeides videre frem, deels gaaes ud til enkelte Fag, hvis Dyrkelse da fortsettes videre, eftersom enhvers Fornodenhed i Livet fordrer. Modersmaalet bor altsaa der lærer godt, og dets Grammatik være Fundamentet for de andre Sprogs; Latin, Græst, Thys, Fransk og Engelsk saaledes, at ovenstaende Maal opnaaes. At Hebraisk ogsaa er en Undervisningsgjenstand for vore lærde Skoler, er alene med Hensyn til dem, der bestemme sig for Theologien; men hvorfor de andre derfor skulle læse mere Græst, indseer jeg ikke; da Theologen trænger ligesaa meget til Kundskab i Græst, som de andre. Mon det ikke havde været rigtigere, at bestreftige dem, der ei ville læse Hebraisk, i de derved ledige Timer med Engelsk, der savnes i de fleste lærde Skoler. Ubesatte bor Timerne ikke være; da mangen Yngling maa ske, for at faae disse Timer frie, lader være at læse Hebraisk.

Efter saaledes at have talt om, hvilke Sprog der bor være en Gjenstand for Skoleundervisningen, kommer jeg nu, til at tale om, hvilke Videnskaber. Kundskab om Gud og hans Gjerninger er for ethvert Menske nødvendig og nyttig; men hvorvidt denne Kundskab skal strække sig, kommer an paa det Trin af Dan-

nelse, som enhver venter at naae; den, der vil regnes til den dannede Klasse, behoer mere end Almuesmanden; han maa altsaa blandt Guds Gjerninger lere at kjende noget til den Jord, hvorpaa han bver; de Mennesker, der beboe den, og have beboet den; de slakte Ting, der findes paa den; de Forandringer, der foregaae paa den; og saaledes saae vi Religion, Geographie, Historie, Naturvidenskab og Mathematik. Men disse bør leres saaledes, at de blive nyttige i Livet, hvilket de ikke ere, naar det almindelige Overblik over det Hele mangler. Flere af dem og deres Grene gribte desuden saaledes ind i hverandre, at Manglen af Kunstdkab i een seles i en anden. Jeg vilde gjerne endnu have tilfvoet een Videnskab, nemlig Anthropologie, naar jeg ikke havde frygtet for, at dynge for mange Videnskaber sammen; i det mindste var det vist at ønske, at den maatte blive taget med til 2den Eramen.

Hvorvidt der nu bor gaaes i enhver af disse Videnskaber, lader sig lettere bestemme end ved Sprogene; da en Lærebog her kan scette bestemte Grændser. At denne som Mathematiken ikke bor være saa sner, som den ved Circulære af 26 Juli 1817 blev sat, er vist ligesaa meget at haabe, som det er at ønske. Den, der af Erfaring kjender lidet til Mathematiken, veed, at Læren om Logarithmer med deres Anvendelse og Brugen af de trigonometriske Tayler lader sig langt lettere og bedre lere ved en Skole, hvor hver enkelt kan af Læren anvises, end ved et Universitet, hvor det, for medelst Tilhørernes Mengde, mere er beregnet paa, at enhver kan tage, hvad han kan fatte. Den Indskrænkning, som i de 2 sidste Decennier har været gjort i den mathematiske Undervisning, grunder sig vist nok paa en Undervurdering af dens Værd, eller en Overvurdering af andre Fags Værd; paa en uriktig Forestil-

ling om, at der til Mathematik fordres et særeget Talent, hvilket vist, i det mindste hvad den elementære Deel angaaer, og længere bor vel Skoleundervisningen heller ikke gaae, er ikke mere rigtigt, end at der til Sprog fordres et eget, til Historie et eget, til Musik et eget Talent, hvilket derimod vel er tilfældet med dem, der ville vente at trænge dybt ind i disse Fag. Har desvagt Mathematiken ikke gjort synderlig Fremgang i Skolerne, da kunde dertil gives langt andre Grunde, hvorfra den første og fornemste er Mangelen paa duelige Lærere; den anden er, at dette Fag er blevet betragtet som Bislag, og ikke skjønket den tilborlige Opmærksomhed; den tredie, Fordommen om, at ikke enhver kan lære Mathematik, og foruden disse og flere Grunde kommer endnu den, at mange Forældre, især uden for de Stæder, hvor der gives lærde Skoler, lade deres Born undervise privat, indtil de kunne komme i 2den eller 3die Klasse, hvor de da som oftest intræde, uden at kjende de allerførste Elementer i denne Videnskab, og blive da ikke sjeldent Styrpere deri deres hele Levetid; og for alt dette saavel som for Lærernes Uduelighed maa da Mathematiken være Skylden. Jeg har nu offentlig doceret Mathematik i 34 Aar, og i den Tid har jeg ikke erfaret, at nogen, som har nydt Undervisning fra neden, ikke har funnet lære Mathematik. Vil og kan man altsaa bygge paa Erfaring, da troer jeg, at det ikke kan ausees for ubefredent, om jeg holder mig for qualificeret til at snakke med i denne Sag. Hermed vil jeg ingenlunde sige, at min Mening er i enhver Henseende rigtig; jeg ynder ikke den dristige Vaastand om absolut Rigtighed; men derimod hyl der jeg meget den beskedne Herodots doxēi μοι, hvilket jeg vil bede mine lærede Læsere, at ausee som et Motto til dette lille Skrift.

Dog det er ikke blot om Mathematikens Værd og Vankeligheden ved dens Læren, men ogsaa om Matematiken selv, at man gjør sig forunderlige Forestillinger. Naar Prof. Lütken i sit Program for 1830 Pag. 66 siger: „intet Øie er i Stand til, at opdage Principet for Sætningernes Folge,“ og vil, „at enhver ny Sætning skal folge af den foregaaende;“ da maa man undre sig over, at en saa dybtænkende Mand kan fremfore en slig Uttring. Kan nogen troe, at de matematiske Sætninger alle lade sig opstille saaledes? hvis saa er, vil jeg blot bede ham om, at prove en slig Opstilling, han vil da snart overbevise sig om Umuligheden heraf.

Det vilde blive for vidtloftigt her at udvikle hvorvidt der bor gaaes i enhver enkelt Videnskab, hvilket desuden kuns lader sig bestemme, ved at fremlægge passende Lærebøger; thi at sige: at det videverdigste, nyttigste og nødvendigste bor læres, derved er i Grunden ingen Bestemmelse gjort. Heller ikke behover jeg at nævne Skriving, Tegning, Musik og Gymnastik, deels fordi de ere indførte ved alle vore Lærde Skoler, deels fordi ingen twivler om deres Gavnlighed.

Endnu maa jeg her bemærke een Omstændighed, at af den Allsidighed i Alandsdannelses, som ved flere Undervisningsgjenstandes Indforelse skalde tilveiebringes, have nogle befrygtet et skadeligt Polyhistorie; men man betenk, at det blot er Elementerne eller de første Grundtræk, der her skal læres, men læres grundig og saaledes, at enhver siden paa egen Haand kan gaae videre frem, eller, isald han vil i noget enkelt Fag bringe det særdeles vidt, da ved Universitetets Hjælp. Hvormangen Mand har ikke ofte i sin tilkommende Etisling beklaget, at han i sin Skoletid ikke har lært Elementerne, der stedse ere de vanskeligste at lære paa

egen Haand, i eet eller andet Fag, der i hans nærværende Stilling kunde være ham enten til Gavn eller til en behagelig Syssel. Naar Skolernes Bestemmelse iagttaages, vil neppe det befrygtede Polyhistorie være at befrygte. Ynglingens Sjæleevner ere da uddannede i alle Retninger, og han besidder blot saa mange Forskudskaber, som behoves, for siden at gaae videre, i hvilket Fag det skal være, uden at savne de øvrige Fag, hvorfaf stedse et Spor bliver tilbage, og nu maae tjene ham som Hjelpevidenskaber. Hvor en saadan almindelig Dannelse attraaes, er det vist ikke hensigtsmessig, at ønske hos Ynglingen af saa forskjellig Bestemmelse „en egen Aland og Præg, som den, man roser ved et militær Institut,“ hvis Elever alle have een Bestemmelse. Hvorfor tvinge alle ind i een Form. Den Form, hvori man maatte ønske at kunne støbe dem alle, er over for intellectuel og moralisk Dannelse, Orden og varm Pligtfoelse.

Om Underviisningsmethoden.

All Underviisning i Skolerne bor i lige Grad have Sjæleevnernes Udvikling og Kunstkabers Erhvervelse for Øje; hvor den ene staarer tilbage for den anden, der forfeiler Underviisningen sin sande Hensigt. Den Methode derfor, som bedst fremmer begge disse Maal, bor i Almindelighed ansees for den bedste, og dette bliver da en Hovedregel for en almindelig Underviisningsmethode. Men da nu Underviisningsgjenstanderne ere forskjellige, saa haver hver igjen sin specielle Methode, ligesom denne ogsaa forandres meget efter Værlingernes Alder. All Underviisning deler sig, som ovenfor bemerket, i 3 store og temmelig affondrede Grupper, nemlig: Underviisning i Sprog, Videnska-

ber og Konster. Ligesom nu Sprog er forskjellig fra Videnskab og Konst, saaledes vil ogsaa deres Underviisning være forskjellig ; men ved begge bliver det dog en usværlig Regel, at Naturen stedse bør være Ledetræden, hvorefter Underviisningen skal gaae frem ; taber man Naturen af Sigte, da seiler man som Skipperen uden Compas. Disse Grupper fordre alle Øvelse, idelig Gjentagelse og Betragten fra flere Sider ; dersor bør ingen Green af dem staae affondret fra de andre ; men de bør gribet ind i hverandre. Hvad Lærlingen idag hører i Historien, vil han maa ikke imorgen faae at høre i Geographien ; næste Dag i Physiken, hvad han Dagen iforveien hørte i Mathematiken eller Geographien. Enhver Lærer maa dersor vogte sig for den Tanke, at dette eller hūnt Fag er ham uvedkommende ; der arbeides jo til fælleds Maal ; men paa den anden Side maa han ligesaamet vogte sig for, at ville legge sin egen fra den almindelige forskjellig Mening for Dagen, for derved at vise sine Kundskaber. Ligeledes maa icter Sprogene gribet ind i hverandre, og al Underviisning der være comparativ, saavel icter med Modersmaalet, som med de andre Sprog indbyrdes. Det er ikke blot Øvelse, som derved vindes, men ogsaa Forstandens Skjærpelse, og, hvad der icter er meget vigtigt, de leres langt lettere. Men foruden dette fordre Sprogene endnu en egen Færdighed, som Videnskaberne ikke vedfjende sig. Sproget er Tankens Indskædning ; skal denne ikke standses i sin Fart, maa en mechanist Færdighed opnaaes, og denne har sit Udspring fra Gehøret. Skulde nogen maa ikke finde dette Udtryk, mechanist Færdighed, for haardt og nedværdigende, da vil jeg gjerne omstrive det og sige : der maa kunne tænkes i det Sprog, hvori der skrives ; Meningen bliver vel dog omrent den samme ; thi giver Ge-

horet ham ikke Tankens Indkleedning, saa gaaer ofte Tanken tabt. At jeg her ikke tænker paa, hvad man falder, at gjøre en Stiil, vil vel let indsees; thi der er Tanken given, og kuns Indkleedningen soges; men paa, at een skal skrive et Brev, en Beretning, over en Materie. Dog her vil vist gjøres mig den Indvending, at det, at tænke i et fremmed Sprog, er at forlange alt for meget af Skoledisciple, og deri har man Ret; men de skulle i Skolen forberedes til, engang at komme til dette Maal, uden derfor at naae det i Skolen. Dret skal der vænnes til nogenlunde at give Ordene i deres naturlige (sproglige) Form og Orden, uden derfor at kunne skrive hele Afhandlinger, hvortil der desuden i den Alder fattes tilstrækkelig Aandsmodenhed. Det var derfor vist meget rigtigt, at man ved Eramen Artium afskaffede de danske Udarbeidelser over et givet Thema, som noget, der overstred Skolernes Maal. Ved at forlade Skolen ere Disciplene ikke udlærte, men blot forberedte til, i eet eller andet Fag at uddannes videre. Skolen staer ikke som et afsluttet Heelt, men i samme legges blot den Grundvold, hvorpaa en Bygning, om den saa skal være af Grundmuur, kan opføres; een eller flere Etager maa scettes paa ved Universitetet, og hele Bygningen bringes under Tag ved Selvstudium.

Betrakter man nu den Maade, Naturen har anvist Mennesket, at lære Sprog paa, da seer dette igjennem Dret. Barnet lærer et Sprog, ved at efterabé den Lyd, som en Eldre fremfører; den Vorne paa samme Maade, ved at omgaaes Folk, der tale et for ham fremmed Sprog. Ganske paa denne Maade lade Sprogene sig vel ikke lære i en Skole, hvor flere Disciple ere samlede; men man bor dog saavidt muligt ncerme sig til den af Naturen anviste Methode, ved

deels at lade Stykker læres udenad, deels at vende og dreie de lærte Sætninger om paa forskjellige Maader, saa at Ord udelades eller tilskettes, Casus, Person, Numerus, Tempus, Modus, Form ombyttes, spørgende Sætninger gjores til ikke-spørgende, directe til indirecte, og omvendt, alt eftersom Disciplen rykker videre og videre frem; Sætninger opgives paa Dansk, hvilke strax oversettes paa det fremmede Sprog, og omvendt opgives paa det fremmede Sprog, for strax at oversettes paa Dansk. Ved denne Methode, som egentlig er en Esterligning af den Jacobotske, der i noget Tid har været indført til Probe her ved Skolen, nørmer man sig meget til den af Naturen anviste Sprogundervisning, og vænner tidlig Øret til Sproget; desuden har den en betydelig Fordeel derved, at Disciplene i de nederste Klasser kunne sysselslettes paa en Maade, der ikke overstiger deres Fætteevner, i det den kuns forlanger, at de hjemme skulle lære med Hukommelsen, og Forstandsdudviklingen foretages paa Skolen under Lærerens Beiledning; i det, at Alt det Grammatikalske læres ved Sammenligning med Modersmaalet. Det danske Sprog er ogsaa ved sin Mangel paa Casus særdeles skifte hertil, da Læringen derved nødes til at lære Casus at kjende af Bemærkelsen, og ikke af Endelsen. Spørger man i Latin en Discipel om, hvad Casus det er, seer han strax paa Endelsen, og glemmer ofte at see paa Sammenhængen eller Forholdet, hvori Ordene staae til hverandre; han vænner sig derved til Maskinmæssighed. Den, der har Erfarenhed, i at undervise Born eller Ynglinger, har ofte bemærket, at de i en snever Bending hellere gribte til Hukommelsen, end til Eftertanken. Man sammenligne hermed, hvad en hoi agtet Skolemand, min For-

dums Lærer er Medlærer Prof. Bloch, saa rigtig bemærker i sit 1835 udgivne Program Pag. 32 og 33.

Da Hukommelsen er den Sjeleevne, som hos Barnet først træder i selvstændig Virksomhed, uden at behøve nogen Veiledning, saa er denne Methode saameget mere passende for de første Begyndere. Efterhaanden som en Discipel kommer høiere op, blive de øvrige Sjeleevner ved en formuftig Veiledning øvede, til at kunne være selvirkende. Læreren, som i nederste Klasse blot er Veileder, stiger gradvis igjennem de forskellige Klasser, indtil han i øverste Klasse bliver mere doccerende og examinerende. Deraf er Overgangen til Universitetet, hvor han næsten er ganske doccerende. At Examinationenkosten her spiller en vigtig Rolle, vil enhver let indse; men derved maa forståes ikke blot den Konst, at give Spørgsmaal; thi det kan enhver, men den Konst udaf Lærlings Svar vieblikkelig at danne sine Spørgsmaal, hvortil hører Færdighed i, strax af Svarene at funne opdage en Lærlings Tankegang, enten denne saa er paa den rigtige eller paa den urigtige Vei.

At Grammatiken ved denne Methode skulde blive forsømt eller tilhedsat, er ikke at befrygte; tvertimod holder jeg for, at den leres både lettere og bedre; men ikke førend nogen Indsigt allerede haves i Sproget. Da Grammatik er Sproghilosophie, saa er det vist ligesaa urigtigt, at lere Grammatik før Sproget, som at philosophere over en Gjenstand, man ikke kender. De sporadiske grammatiske Bemerkninger, som Disciplen i de nedre Klasser hører af Lærerens Mund, blive først i de øvre Klasser ordnede til et sammenhængende Heelt, og alt meddeelt comparativt med Modersmalet, og med andre bekjendte Sprog. Læreren i Dansk gaaer over til de andre Sprog, og Lærerne i

de andre Sprog gaae tilbage til Danst; i deres Undervisning krydse de altsaa hverandre, og frembringe der ved en idelig Gjentagelse af det samme, hvilket derved indprentes saameget bedre baade i Forstanden og i Hukommelsen. Overalt bor man ikke undervurdere den Berelvirkning, som Undervisningen saavel i de forskellige Sprog, som i Videnskaberne have paa hverandre, naar denne gives af Lærere, der ere tilstrækkelig bevandrede i alle Skoleundervisningens Grene, hvilket meget lettes, ved ikke for ofte at skifte Lærebøger, Autores eller Grammatiker; thi den hyppige Afverling heraf bringer let et Fag til at staae isoleret.

Ligesom nu Sprogundervisningen har en egen Methode, saaledes have ogsaa de forskellige Videnskaber det. I Mathematiken er vist den erotematiske den eneste rigtige, og i intet Fag lader den sig bedre anvende end der. Fra det Givne lader en Lærer sig med megen Sikkerhed lede til det, som skal bevises, og — hvilket man især ei glemme — fra det som skal bevises, lader han sig lede tilbage til det, som er givet; han vænnes derved til, selv at danne Sætninger, og endog ved ham ubekendte Sætninger at udfinde Bevis. Kunns maa han holdes til, noigtig at lære Sætningerne udenad, for at kunne citere dem med samme Færdighed, som Theologen Bibelsprogene, Juristen Lovstederne, og forstaae at skelne imellem det Givne og det, som skal bevises. Med egne Ord kan en Discipel ikke citere Sætningerne, da han som oftest udelader én eller anden Bestemmelse, hvorved disse tabe i Noigtighed. Da jeg for 25 Aar siden udgav Materialier til Samtaler over Gjenstande af den plane Geometrie, var jeg af samme Mening som nu, at Disciplene i de nedre Klasser ikke bor have mere i Hænde end det, disse indeholde; da den Tid, de hjemme anvende,

paa at lære et Beviis, kan ansees som spildt; thi lære de det, da bliver det med Hukommelsen, hvilket en øvet Lærer strax kan mærke, da han ved Mellemsspørgsmaal snart kan bringe slige Disciple udenfor Gangen; ja ingensteds gjor man daarligere Brug af Hukommelsen, end naar man ved Hjælp af den vil føre mathematiske Beviser. Her bor Forstanden ene være virksom, og der er ingen Videnskab, som af yngre Lærlinger krever mindre Anstrengelse hjemme, end Mathematik. Den regelmæssige Gang, som de mathematiske Beviser have, bor Disciplen lære at kjende, og han vil da uden Vanskellighed indtræde paa dem. Kuns vogte Læreren sig for, at være altformegent Docent, og er han det engang imellem, da glemme han aldrig, at hans Finger skal tydeliggiore, hvad hans Mund siger. Uden dette Hjælpenmiddel vil ikke den akademiske Lærer, langt mindre Skolelæreren, udrette noget sunderligt. Saameget sandt og rigtigt som ellers Pastor Gads Skrift om forberedende og høiere Realunderviisning indeholder, saa kan jeg dog i flere Punkter ikke dele hans Ansuelser i Henseende til Underviisning i Mathematik; men dog endnu langt mindre i Henseende til den i Naturhistorie, vid. p. 24. Naar Forfatteren siger: „spørges der om, hvad Ungdommen egentlig behøver at vide af Naturhistorien,“ (altsaa blot den materielle Nytte,) „da ville vi dertil ikke henregne det videnskabelige System, et Hukommelsen meget besværligt Register over Classificationen, disses Inddelinger og Underafdelinger med alle tilhørende Scærkjender.“ Men da Forfatteren troer, at en Zoolog eller Botaniker kan udenad opgive alle Slechts- og Arts-Kjendemærker paa ethvert Dyr eller Plante? gir han det, saa feiler han; og ikke mindre feiler han, naar han anseer det for farligt, at optage disse Systemer i den elementære Underviisning, fordi de kuns bi-

drage lidet til Elevernes aandige og praktiske Dannelse, men derimod stedvanlig blive ham modbydelige som et besværligt Hukommelsesværk, og i denne Henseende endog skadelige. Langere nede forlanger Forfatteren dog en Beskrivelse over de vigtigste paa Jordens forekommende levende og livløse Naturgjenstande. Hvad Forfatteren mener ved denne Beskrivelse, er ei let at fatte, funks saameget kan man indsee, at Beskrivelse efter Klasser, Ordener, Slægter og Arter ikke maa, efter hans Mening, finde Sted, da han anseer det for farligt og skadeligt, o: at anstille Sammenligninger, opsoge Skjelne-merker imellem de forskjellige Naturlegemer, stille dem efter deres Ligheder i en vis Orden o: System, en hids til anseet Forstandswoelse, er farligt for den aandige Dannelse. Naturhistorien uden System er omrent, hvad Kjendstab til Ordene i et Sprog vilde være uden Syntaxis. Men nogen, som kender lidt til Naturhistorien, vil indremme, at Systemet gør vanskeligt? troer man ikke snarere, at det letter Oversigten? Naar Naturhistorien foredrages, som den bor, afgiver den et ypperligt Dannelsesmiddel for Sjeleevnerne, og bebyrder paa ingen Maade Hukommelsen mere end Sprogfundstab. Naturhistorien har sit bestemte Sprog (Terminologien), hvorved Disciplen herlig vennes til, at bruge bestemte Udtryk, og ved Hjælp af Systemet at bringe sine Kunskaber i Orden. Men ligesom man ved Sprugunderviisning ikke bor begynde med Grammatik, saaledes bor man ved Naturhistorie heller ikke begynde Underviisningen med Terminologie. I begge samler man Materialier, som man siden, naar et tilstrækkeligt Forraad haves, kan begynde at ordne, og ved Underviisningen funks leilighedsvis peger hen paa en vis Terminus eller Orden, ligesom i Sprogene Reglerne fra Begyndelsen af meddeles leilighedsvis. Det synes i det Hele

som Pastor Gad har betragtet Videnskaberne, som om Underviisningen i samme havde blot en materiel Nutte, idet han p. 24 taler om, hvad Ungdommen egentlig behover at vide af Naturhistorien, p. 25 om Historiens praktiske Udbytte for de forskellige Veie; og derimod tillægger alene Sprogene en formel Nutte. Naar Forfatteren p. 25 siger: „saaledes tenke vi os den physiske Jordbeskrivelse i Forbindelse med Naturhistoriens almindelige Grundtræk, især — skjont ingenlunde udelukkende — at maatte være Gjenstand for den geographiske Underviisning i Realskolens 2 yngste Klasser;“ da er Meningen heraf ei klar; thi for det første er det ikke let at indsee, hvad der her forstaaes ved almindelige Grundtræk; og dernest vil det vist blive vanskeligt, i de 2 nederste Klasser at lære physisk Geographic, naar Physik ikke skal læres forend i overste Klasse. Anderledes gaaer det med den mathematiske Geographic, der henlægges til overste Klasse, „efterat den mathematiske Underviisning er rykket frem.“ Mon ikke heri ligger nogen Inconsequens? og mon man ikke fulde have Grund til at formode, at Forfatteren ikke har noget tydeligt Begreb om denne Underviisningsgreen? Lærer deri har han i det mindste aldrig været; thi ellers havde Underviisningsdetaillen staet ham mere levende for Dic, og han vilde have indseet, at almindelige Grundtræk — isald jeg forstaaer Forfatteren — følge efter Detaillen, eller med andre, og — for de i Naturhistorien Indviede — tydeligere Ord: den almindelige Naturhistorie bor følge bag efter den specielle, og først foredrages i overste Klasse. Hün er som en Philosophie over denne; den er, hvad Grammatik er over Sproget. Jeg troer neppe, jeg feiler, naar jeg fremfører det Ønske, at Forfatteren havde lagt sig noget mere paa Hjerte den gyldne Regel, hvormed han ender sin Bog: „Mangel af

Erfaring formaae selv Lærdom og Redelighed ikke at erstatte.“ Den, der mangler Erfaring i eet eller andet Underviisningsfag, tænker gjerne blot paa Resultatet af Underviisningen; men hvorledes dette Resultat opnaaes, staer sjeldent tydeligt for ham. Deraf folger ofte Planer, som klinge stjort paa Papiret; men have blot den lille Feil, at de ei lade sig udføre.

Det har ingenlunde været min Hensigt, her at fremstille en Methodik for den mathematiske og naturvidenskabelige Underviisning, hvilket et Skrift af den Natur, som dette, heller ikke vilde tillade; men jeg har blot villet gjøre opmærksom paa nogle af de Fordele, som Underviisningen i disse, naar de læres efter en rigtig Methode, kan medføre, for derved at bidrage, hvad der staer i min Magt, til at de kunne blive satte mere i Harmonie med de øvrige Underviisningsfag, og ikke stedse blive betragtede som Biting, der enten aldeles ikke behøve at læres, eller læres blot for den materielle Nyttes Skyld, i hvilken Henseende Pastor Gad knap engang vil tillægge Historien noget Verdi, p. 25, og dog er een af de materielle Hensigter, og vistnok den vigtigste, ved Underviisningen i Historie og Geographie, at orientere sig i Tiden og Rummet; hvormange Sammenhæftelser af Selvstæderne udfordres ikke dertil? For ikke at misforstaes ved Brugen af almindelige Udtryk, vil jeg nærmere oplyse, hvad jeg forstaaer, ved at orientere sig i Tiden og Rummet. Naar ved Examen en Discipel er examineret i een eller flere Begivenheder, saa lader jeg opgive en halv Snees Navne paa historisk mærkelige Personer, for at see, om Discipelen kan henvøre dem til rette Tid og Sted, og sætte dem i Forbindelse med Begivenhederne. Ligeledes i Geographien; thi det er paa den Maade, at en Discipel i Fremtiden mest kommer til

i det daglige Liv at anvende sine historiske og geographiske Kundskaber.

Om Lærerne.

Ligesom al Underviisnings Hensigt er baade Sjellevnernes Udvikling og Kundskabers Erhvervelse, saaledes have ogsaa Lærerne i den Henseende en dobbelt Pligt, deels at lede Sjellevnernes Udvikling, deels at meddele Kundskaber. Jo bedre og tydeligere derfor Lede- og Meddeleses-Evnerne o: Læregaverne ere hos Læreren, desto bedre bliver Grundvolden, og desto solidere en Bygning kan opføres derpaa. Men det bør ikke tabes af Sigte, 'at ikke enhver Mand med grundige Kundskaber er en duelig Lærer; der hører dertil noget mere end Kundskaber, noget medfødt Talent, der ved Andres og egen Erfaring maa øves og uddannes. Kundskaber og Læregaver staae paa en Maade i samme Forhold til hinanden, som Theorie og Praxis, som Vaaben-kundskab og Vaabenovelse. Det vilde dog vel neppe falde nogen fornuftig Mand ind, at man blot behovede at holde Forelesninger for Studenterne over Krigskonsten, og derpaa umiddelbar rykke i Marken med dem; derimod ansee mange det ikke for urimeligt, at lade dem efter fuldendt Underviisning strax uden Beisedning og Øvelse rykke frem paa Lærerbanen. Man vil vist her mod denne Sammenligning indvende, at det ene fordrer legemlige, det andet aandelige Færdigheder; men hertil vil jeg blot svare, at Sjelen behøver ligesaavel som Legemet sine Smidighedsøvelser, i hvorvel huin af Naturen er mere smidig end dette; dog hinc illæ lacrymæ! man siger: den er mere smidig o: den er smidig nok; et lille Spring, der let kan blive et salto mortale for Underviisningen. Dona docendi ere ligesom Sjelens

18 Rectorer: 6 paa 1200, 6 paa 1500 og	
6 paa 1500	27000 Rbd.
27 Overlærere: 9 paa 700, 9 paa 900 og	
9 paa 1100	24300 —
63 Adjuncter, hver paa 400	25200 —
	76500 —

Føies nu hertil det, som Musik og Gymnastik kostet, hvilket her ved Skolen er noget under 200 Rbd., og altsaa for samtlige Skoler kan anslaaes til ..... 3500 —
da bliver det hele Gagement ..... 80000 Rbd.

Men da maa man og til hント Gagebelob 71135 lægge det, som Selmer I. c. anfører for Limelærere, nemlig 7123, og det nuværende Gagement bliver da 78258, hvilket altsaa Kunis for alle Skoler er 1742 Rbd. ringere.

Principet for denne Gageringsmaade findes bestyrket i Dansk Ugekrift om Gagering for de Militære.

Reformationens og Oplysningens Venner indbydes herved med deres Nærværelse at bære Skolen ved den Høstidelighed, som den 31 October om Formiddagen Kl. 11 afholdes samme steds i Anledning af Reformationens Indførelse i Danmark.

Sange

ved

Høitideligheden i Nyborg lærde Skole

den 31 October 1836

i Anledning af

Reformationens Trehundreårs-Jubilæum

i Danmark.

21

E. C. Guldberg.

Trykt hos S. Hempel i Odense.

Aarsv. Drit^e-
Ozobl-

F o r T a l e n .

Almagt bød: da stabtes Jorden,
Stjernehær i evig Orden
vandred' tro sin Bane hen.

Mennesket, sin Skabers Øre,
skulde Herrens Billed være:
Uskyldts Lilje, reen og skøn,
smykked' Jordens første Son.

Men Sanders af! saa falske Øyst
den qvalte Liljen i hans Bryst:
Han brod Naturens Orden.
Skam-Nødme farved nu hans Sind:
han fasted' Blik i eget Sind,
og sørkede' det mod Jorden.

Og Synden gjennem Slægter brod,
og Syndens Sold var evig Død:
o Rædsel uden Lige!

Da saae medsynksom Godheds Gud,
hvør Angerstaaren strommed ud:
Han trostet' Jorderige.

Han sendte Sonnen, Jesum Christ:
„Hvo troer paa ham, skal leve hist,
naar Tiden er udrunden.“

Og Jesus kom og stifted' Fred
imellem Liv og Evighed,
saa der blev Frelse funden.

O, priis da Gud, al Jorderig!

Dig Jesus drager op til sig:
for dig han led og døde.

O, hæv dit Blik fra mørke Grav!

Dig vinker hist bag Stjernehav
en evig Morgenrøde.

Velsignet Hver, som Jesum troer,
og følger fro hans lyse Spor!
Han bange Graad astore!
Engang al Jordens Folk forvist
shal knæle for den Herre Christ,
som dem vil saliggjøre!

E f t e r T a l e n .

Mel. Af Høiheden oprunden er ic.

Saa trost dig, du fortalte Hjord!
Din Hyrde med sit milde Ord
    Dig til sit Eden falder.
O, følg ham tillidsfuld og tro!
Han leder dig til Fredens Bo:
    see til, du ikke falder!
Bort Frygt! Nu trygt
    kan du stige
mod det Rige,
    hvør han throner,
som velsigner Millioner.

Ja, stem i Jubel, frelste Slægt!

I Guds, i Jesu Varetægt

du ei for Døden skjælver.

Nu Livets Træ paa Jorden groer,

og Naaden i Guds Himmel beer,

der huldt sig om dig hvælver.

Jesus Christus —

hver en Tunge

ham lovsunge,

som bereder

Sine Sted i Himmelens Glæder!

Men Morke vælded' ud — og Nat

omhylled' Himmelhyset bradt,

og vildsom vanked Hjorden.

Da fremstod Luther, Herrens Mand,

og stendte Lys ved Elbens Mand:

det fasted' Glands mod Norden.

Heldig, vældig

Lyset stiger;

Mulmet viger:

ei det taaler

Sandheds himmelsendte Straaler.

Da stued' tredje Christian,
en Fader for sit elste Land,
hünt Lys med hellig Frængsel.
Han Lyset til sin Borg indbed:
saa stiger Soel af Havets Skjod,
og sprænger let sit Frængsel.
Gre være
Christians Minde!
Sekler svinde;
end han leve!
End hans Land vort Land omføvere!

